

Aankijken

Voorganger: Ds. Heleen Weimar

Lezingen:

1^e schriftlezing: Psalm 1

2^e schriftlezing: Lucas 13,1-9

Gemeente van Jezus Christus,

Wanneer er plotseling een ramp gebeurt, die het bestaan op zijn grondvesten doet trillen, dan hebben we houvast nodig. Houvast, want ons gevoel van veiligheid, onze ideeën over een maakbare samenleving, onze voorstelling van een morele orde, onze gedachten over een evenwichtige verdeling van porties leed zijn ernstig geschokt en beschadigd. Het kan ons totaal van ons stuk brengen.

Dat was zo bij de tsunami op 2e kerstdag 2004 in zuidoost Azië. Dat was zo bij de aardbeving op Haïti in 2010. Bij het neerstorten van de MH17, in 2014. Bij het verdrinken van duizenden bootvluchtelingen in de afgelopen paar jaar.

Maar niet alleen bij rampen op wereldformaat, ook bij rampen op de meest kleine schaal verdwijnt de grond onder onze voeten. Bij de dodelijke ziekte van een jonge moeder. Wanneer iemand zichzelf van het leven berooft. Wanneer een kind mishandeling niet overleeft.

Wat houvast geeft is een verklaring hoe het zo heeft kunnen gebeuren. Wat houvast geeft is het aanwijzen van een verantwoordelijke of schuldige, iemand, een persoon of een instantie die we hierop aan kunnen kijken.

Bij alle vragen die een ramp oproept kan de schuldvraag de chaos van gedachten en de wirwar van emoties tot behapbare proporties terugbrengen. Focussen op de schuldvraag geeft houvast. Wiens schuld is het dat dit gebeuren kon?

Onderweg naar Jeruzalem bereikt Jezus een enorm schokkend bericht. In de tempel van Jeruzalem is een aantal mensen afkomstig uit Galilea door Pilatus vermoord. Misschien was het een represaillemaatregel van de Romeinse overheerser tegen een groep opstandelingen. Of het was een vergeldingsactie, waarbij een willekeurige groep Galileeërs uit de weg werd geruimd.

Wat deze moord zo schokkend maakt, is dat het in de tempel gebeurd is. Dat is grove heiligschennis. De tempel is bovendien vanouds een plek van asiel. Schokkend is het bovendien dat het om Galileeërs gaat. Ook Jezus en zijn leerlingen komen uit Galilea. Hoe gevaarlijk is het voor Galileeërs om naar Jeruzalem te gaan? Vrijwel onmiddellijk wordt door de mensen die dit bericht aan Jezus komen vertellen de schuldvraag gesteld, omdat er met een willekeurig lot en zinloos

geweld zo moeilijk te leven valt. Zou de wrede dood van deze groep te verklaren zijn vanuit hun zondige levenswijze? Galilea werd door Judeeërs 'het Galilea der heidenen' genoemd, de mensen daar hadden het stempel gekregen, dat ze het niet zo nauw namen met de wet van God. Was hun dood een straf van God?

De vraag naar de schuld van de vermoorde Galileeërs is gebaseerd op het geloof in een morele, door God gegeven orde. Een orde die bijvoorbeeld spreekt uit de psalm die we lazen, Psalm 1: Wie goed leeft, die zal het uiteindelijk goed gaan, zoals een boom geplant aan waterstromen, die tot bloei komt en vrucht draagt. Maar wie slecht leven – met hen loopt het uiteindelijk slecht af. Zij verwaaien als dorre bladeren. Hun weg loopt uiteindelijk dood. Wij hebben in onze taal veel spreekwoorden waaruit eenzelfde geloof in een morele orde spreekt, bijvoorbeeld:

Wie goed doet, goed ontmoet.

Al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel.

Eerlijk duurt het langst.

Hoogmoed komt voor de val.

Kwaad straft zichzelf.

Enzovoort.

In de vraag naar de zonde van de vermoorde Galileeërs, wordt deze morele redenering omgedraaid. Schuld leidt tot ondergang, wat je zaait zul je oogsten. Dus moet andersom, vanuit de ondergang terug geredeneerd worden tot schuld.

Tegen een dergelijke omkering had Job zich ooit met hand en tand verzet. Onvoorstelbaar veel persoonlijke rampen en leed waren Job overkomen. Dan kon het niet anders, meenden zijn vrienden, dan dat hij iets vreselijk fout had gedaan. Belijd je zonden en maakt het goed met God, was hun advies. Job protesteert hier hevig tegen en voelt zich door zijn vrienden in de steek gelaten. Hij heeft geen grove fouten gemaakt, zijn leed is buitenproportioneel. Zijn vrienden zouden met hem mee moeten leven en voor hem op moeten komen, net zoals hij dat van God verwacht.

Ook Jezus wijst deze omkering (wie door het kwaad getroffen wordt zal wel kwaad hebben gedaan) radicaal van de hand, niet alleen in deze tekst, maar ook op andere plekken in de evangeliën (zie bijvoorbeeld Johannes 9,1-3). Om dat te onderstrepen, neemt hij een andere ramp als voorbeeld. Het is het

ongeluk met de achttien eerbare Jeruzalemse burgers, die onder de instortende toren van Siloam werden bedolven. Zouden zij slechter hebben geleefd dan alle andere Jeruzalemmers die ongedeerd bleven?

De schuldvraag stellen – ik denk niet dat Jezus daar op zich iets op tegen had. Hij zou niet geaard hebben om Pilatus als opdrachtgever van een moord aan te wijzen, lijkt mij. Hij zou ook geen bezwaar hebben, denk ik, tegen de juridische veroordeling van een malafide aannemer die met de toren van Siloam een ondeugdelijk bouwwerk had afgeleverd.

Jezus doet eigenlijk nooit bagatelliserend over zonde en schuld. Het gesprek erover wuift hij zeker niet weg. Hij heeft het er erg vaak over, goedbeschouwd. De schuldvraag stellen is niet verkeerd. Maar hier gaat het erom hoe de schuldvraag ter sprake komt. Enkel om er iets mee vast te stellen, als een verklaring achteraf, om er iemand op vast te pinnen, als een morele veroordeling, of om jezelf mee te verlammen, als je zelf gefaald hebt of tekort geschoten bent, dat is heilloos en vruchteloos, volgens Jezus.

Wanneer Jezus schuld en zonde aan de orde stelt, dan is het niet om iets vast te stellen of vast te zetten, maar dan is het in de hoop dat er juist beweging zal komen, beweging in vastgelopen situaties, dat er vergeving zal komen voor wie daarom vragen, dat mensen tot omkeer zullen komen op doodlopende wegen, dat het goed komt met ons. Dat we de nieuwe kansen die we krijgen met beide handen zullen aangrijpen. Bovendien spreekt Jezus vrijwel nooit over zonde en schuld in het algemeen, maar juist altijd heel concreet. Het gaat hem niet om beschouwingen over de zondigheid van de mensheid in haar geheel, maar om de concrete levens en daden van mensen die hij ontmoet, of over wie hij een verhaal vertelt.

Dus wanneer Jezus tot de mensen die van de moord in de tempel vertelden zegt: ‘Denken jullie dat de slachtoffers van de toren van Siloam schuldiger waren dan alle andere Jeruzalemmers? Zeker niet, maar ik zeg jullie: als jullie niet omkeren, dan zul je evenzo omkomen’ – als Jezus dit zegt, dan gaat het om omkeer, om verandering in de concrete situatie van dit gesprek. ‘Zondig’ is de manier van kijken van de mensen die met Jezus in gesprek gingen. Daar moeten zij zich van bekeren. ‘Zondig’ is het afstandelijke beschouwen, het etiketten plakken, de oordelende blik. Nee (zou Jezus kunnen zeggen), kijk naar de slachtoffers, zie hen, zie hen aan, zie hun verloren levens, zie het verdriet en de ontredde van de nabestaanden. Kijk anders dan je doet. Bekeer je daarvan. En wil je het over schuld en zonde hebben, kijk dan vooral eerst naar jezelf.

Velen van ons doen dat ook: naar jezelf kijken in situaties die niet om aan te zien zijn zo erg, niet te verdragen zo vreselijk. Dan voelen wij ons schuldig

omdat wij het zo goed hebben, dat wij leven en gelukkig zijn. Of we voelen ons schuldig, dat we niet genoeg doen – nooit genoeg kunnen doen – om de slachtoffers te helpen. We kijken naar onszelf en slaan de ogen neer.

En bij rampen dichtbij, op kleinere schaal, voelen we ons schuldig, omdat we iets hebben nagelaten wat de ramp misschien had kunnen voorkomen. Als ik hem niet had dood gewenst, dan had hij misschien nog geleefd. Als ik er meer voor haar geweest was, dan was het misschien niet zo ver gekomen. Het zijn verlamme, onbestemde schuldgevoelens, waar we vaak geen raad mee weten.

Tegenover dergelijke vruchteloze manieren van tegen schuld aankijken, stelt Jezus een heel andere wijze van kijken, in zijn gelijkenis van de onvruchtbare boom. Het is de verwachtingsvolle blik van de hovenier, die het overigens niet bij kijken en het een poosje aanzien houdt, maar actief gaat spitten en bemesten en water geven, in de hoop dat de falende, tekort schietende vijgenboom zal gaan bloeien en vrucht gaat dragen. Zo liefdevol en verwachtingsvol wordt er ook naar ons gekeken, wanneer wij op onze beurt worden gevoed en bemest door het verhaal dat ons verteld wordt, opdat ook wij tot bloei komen en goede vruchten zullen voortbrengen.

Maar het is niet alleen de verwachtingsvolle blik van de hovenier waarmee wij worden geconfronteerd in het bijbelgedeelte dat we lezen. Het is ook de blik van het slachtoffer. Niet alleen kijkt Jezus vanuit de bijbelverhalen naar ons, lezers, hoorders als de liefdevolle, zorgzame hovenier, maar ook als een slachtoffer. Het bericht van de Galileëers die door Pilatus zijn vermoord, herinnert ons eraan, dat ook Jezus door Pilatus ter dood zal worden veroordeeld. Het herinnert ons eraan, dat ook Jezus veel zal lijden en dat hij in zijn lijden het lot zal delen van zovelen die door een ramp getroffen worden.

Een schokkende dood, de dood van Jezus aan het kruis. En er is geen eenduidige verklaring, geen rekensom van een prijs die betaald moest worden, geen analyse van een politieke onontkoombaarheid, geen profetische voorzegging of wat dan ook dat ons hierbij houvast kan geven. En er is niet één aanwijsbare persoon of groep die we de schuld kunnen geven, op wie we de schuld kunnen schuiven van Jezus lijden en dood.

Niet alleen als verwachtingsvolle hovenier, maar ook als slachtoffer die het rampzalige lot van velen heeft gedeeld kijkt Jezus ons aan en het is of zijn blik wil zeggen: Sla je ogen niet neer. Wend je blik niet af. Kijk niet langs mij heen. Zie mij niet over het hoofd. Ik ben deze weg gegaan, opdat jij niet in schuld gevangen hoeft te blijven.

Het is goed om de schuldvraag te stellen aan jezelf: wat heb ik niet goed gedaan? Waarin schiet ik tekort?

Hoe heb ik gefaald? Beter dan die vraag te omzeilen of weg te wuiven of op een ander te schuiven. Maar blijf er niet in hangen en laat je er niet door verlammen.

Want elke dag krijg je een nieuwe kans om tot je bestemming te komen.

Het is alsof uit de blik van Jezus, die ons als slachtoffer aankijkt, de boodschap spreekt: Jij die mag leven: leef

dan ook! Leef! Deel je leven met anderen. Leef met anderen mee. Kom zo tot je bestemming, tot volle bloei. Doe wat je hart je ingeeft en wat je hand vindt om te doen. Doe gewoon wat je kunt, dat is alles wat ik van je vraag.

Amen